

репліки (ввічливі репліки людини, яка неохоче підтримує розмову). Рефлексія оповідача теж майже не репрезентована у тексті. Його оцінка дійсності і душевний стан виражаються, мабуть, лише у повторюваному вислові про те, що усе було, немовби натщесерце. Проте ця деталь, за якою приховані думки і переживання оповідача, створює стильову тональність твору, підготовляє до розв'язки: «We followed the porter with the truck down the long cement platform beside the train. At the end was a gate and a man took our tickets. We were returning to Paris to set up separate residences» [7].

У цілому внутрішнє буття автора й буття героя у оповіданні представляють собою цілісну, неподільну сутність. У цьому внутрішньому просторі, реалізованому за допомогою героя у художньому творі, відбувається посилення смислового значення покладеної в основу змісту ідеї. Таким чином, взаємовідношення автора й героя відбувається на філософському морально-ціннісному рівні, у ідейній площині.

Джерела та література:

1. Белехова Л. Сучасний підхід до інтерпретації художнього тексту / Л. Белехова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. IV. – С. 288-292.
2. Галич О. Теорія літератури : підруч. / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; за наук. ред. О. Галича. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
3. Гуменний М. Типологізація фаталістичного фактору в антивоєнних романах Хемінгуея, Ремарка, Барбюса і Гончара / М. Гуменний // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць / редкол.: Г. Ф. Семенюк (гол. ред.), А. В. Козлов (відп. ред.) та ін. – К. : Твім Інтер, 2008. – Вип. 32.– Ч. 1. – С. 27-40.
4. Фашенко В. Із студій про новелу: Жанрово-стильові питання / В. Фашенко. – К. : Рад. письменник, 1971. – 215 с.
5. Хемингуэй Э. Канарейку в подарок / Э. Хемингуэй; пер. Н. Дарузес // Собрание сочинений : в 4-х т. / Э. Хемингуэй. – М. : Худож. лит., 1981. – Т. 1 : Рассказы. Очерки. Фиеста (И восходит солнце). – С. 228-232.
6. Чічкан О. Відтворення ключових слів художнього твору у перекладі / О. Чічкан // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. праць / редкол.: Г. Ф. Семенюк (гол. ред.), А. В. Козлов (відп. ред.) та ін. – К. : Твім Інтер, 2009. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 441-448.
7. Hemingway Ernest. A canary for one : [Electronic resource]. – Access mode : http://abc.vvsu.ru/Books/Us_read1/page0033.asp
8. James C. V. Short Story September #22: A Canary for One by Ernest Hemingway : [Electronic resource] / C. V. James. – Access mode : <http://readywhenyouarecb.blogspot.com/2008/09/short-story-september-22-canary-for-one.html>

Чупровська Л.В.

УДК 82.0

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Т.С. ЕЛІОТА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Вивченню творчості одного з найвидатніших митців художньої словесності ХХ століття Томаса Стернза Еліота присвячена велика кількість фундаментальних праць. Наукові розвідки в світовому еліотознавстві поповнюються завдяки наполегливій праці вчених, які є представниками різних національних літературознавчих шкіл. Так, широко відомі праці П. Екройда, Л. Гордона, Т.С. Пірса, Р. Сенкурта, Т.С. Метьюза, Д. Холла, Р. Шучарда, Ф.О. Маттісена, Дж. Уільямсона, Н. Фрая, Х.Б. Джовановича, К. Брукса, Х. Гарднер, Д. Джоунса, Б. Раяна, Т. Ріса, Г. Сміта, Д. Муді, П. Слоан, М. Тормелен, Р. Буша, Д. Максвелла, Н. Гіша, Дж. Кван-Террі, Г. Е. Іонкіса, О.М. Зверева, А. Аствацатурова та багатьох інших.

Не залишаються осторонь й українські дослідники творчості письменника. В українському літературознавстві, на жаль, не так багато праць, присвячених творчості видатного майстра художньої словесності. Однак ми можемо констатувати фундаментальність досліджень наших співвітчизників. Яскравим прикладом можуть бути численні праці С.Д. Павличко [3,4,5]. Її переклади поезій Т.С. Еліота з передмовами та примітками являють собою вкрай важливий літературознавчий доробок, що став особливо цінним для українського еліотознавства.

Однією з помітних робіт останніх років є дисертаційне дослідження «Античність в драматургії Томаса Стернза Еліота» (1999) [1] Т.І. Козимирської, в якому здійснена спроба розглянути зв'язок драматургії Т.С. Еліота зі спадщиною античності. Дослідниця вивчає поетикальні особливості поеми «Безплідна земля» та репрезентує цей текст, як «перший практичний експеримент у використанні міфологічних тем, що пов'язані з образами давньогрецької трагедії» [1, с. 172]. Разом з дослідженням тільки окремих міфологем, Т.І. Козимирська особливо увагу приділяє питанню використання Т.С. Еліотом у власній художній практиці особливого функціонально насиченого засобу створення драматургічного напруження подій та розкриття «теологічного підтексту» твору [1, с. 173]. Таким засобом, за думкою дослідниці, стає хор, що виконує функцію дійсного громадського коментатора подій. Підкреслимо, що

Т.І. Козимирська критично оцінює спроби митця відродити жанр поетичної драми та наблизити поезію до розмовної мови. Вдалим винятком дослідниця вважає пізні п'єси, у яких за допомогою «гнучкого вірша в строфі з різною кількістю складів» [1, с. 175] мовний стиль наближено саме до розмовної мови. Попри труднощі, виникаючі в постановці віршованих п'єс на сценічному майданчику та через ускладнене сприйняття глядачами віршованого тексту, Т.С. Еліот постійно прагнув до експериментаторських винаходів, пов'язаних із створенням нової поетичної драми.

Однією з цікавих праць про творчий доробок поета та драматурга можна вважати дисертаційну роботу Л.П. Статкевич «Форми і функції інтертекстуальності в поезії Томаса Стерна Еліота» (2007). В зазначеній праці дослідниця «виявляє форми інтертекстуальності у поезіях Т.С. Еліота, відстежує трансформацію семантики інтекстів у новому контексті, визначає функції міжтекстових запозичень у творах Т.С. Еліота» [6, с. 5]. Авторка обрала декілька завдань для послідовного вирішення та ретельно простежила характерні риси, що характеризують різні етапи творчого формування письменника, виявила значення впливу «чужого» творчого доробку на художню майстерність Т.С. Еліота, розглянула факт існування окремих запозичень у еліотівській поезії. Важливим є і те, що Л.П. Статкевич «вперше у вітчизняному літературознавстві здійснила цілісний інтертекстуальний аналіз поетичних творів Еліота 1910-1930-х років як таких, що демонструють свою діалогічну природу» [6, с. 6]. Дослідниця визначила та проілюструвала типи інтеракції у поезіях письменника. Перевагою цієї наукової розвідки також стала надана Л.П. Статкевич класифікація інтекстів у творах поета. Одним з найважливіших висновків, до яких приходять авторка дослідження є те, що під час роботи «з'ясовано та проаналізовано різні форми і функції інтертекстуальності у метатексті автора. Зазначений феномен у творчості Еліота розглянуто на ментальному, образному та мовно-стильовому рівнях, потрактовано його не лише як рефлексію та «вплив», а як точку відліку у створенні поетом власних ідейно-художніх цінностей» [6, с. 6].

Зазначимо також, що авторка намагається охопити весь потенціал інтертекстуально насиченої поезії Т.С. Еліота завдяки, по-перше, аналітичному розгляду культурного контексту формування його поетичної стратегії та окресленню рефлексивного поля його ранніх творів, маючи на увазі метафізичну (Дж. Донн, Дж. Герберт, Р. Крешо, Е. Марвел, А. Каулі, Дж. Клівленд та ін.), романтичну (У. Вордсворт, Дж. Г. Байрон, О. С. Пушкін, А. Міцкевич), символістську (Ш. Бодлер, Ж. Лафорг, Т. Корб'єр, Р. де Гурмон, А. Бергсон, а також Ж. Бенд, Ж. Рів'єр, Ш. Моррас та ін.) та імажистську (Т. Е. Х'юм, Е. Паунд, Р. Олдінгтон, Х. Дулітл) (Т. Е. Х'юм, Е. Паунд, Р. Олдінгтон, Х. Дулітл) поезії.

Окремий і, на наш погляд, найцікавіший розділ роботи присвячено вивченню мотивної та образної інтеракції в поетичних текстах Т.С.Еліота 20-30-х рр. ХХ століття. Л.П. Статкевич векторно окреслює та досліджує основні, але й, зауважимо, далеко не всі, напрямки інтертекстуально спрямованого пошуку письменника. Серед названих об'єктів вивчення інтертексту поезії Т.С. Еліота ми зустрічаємо ритуальні мотиви, міфологічні та легендарні мотиви, так звані «Дантові» та «Шекспірові» мотиви у поетичному доробку митця.

При вивченні ритуальних мотивів у поемі «Безплідна земля» дослідниця приходять висновків про те, що «використання ритуалом у поетичних творах так званого “періоду пошуку” є абсолютно усвідомленим та художньо виправданим засобом поетичного моделювання картини світу Еліота. <...> ...Інтект завжди “перетягує” характерні для нього у контексті прототексту конотації у новий текст. Саме тому енергія “чужого слова” у інтертексті посилюється, що сприяє породженню нових імпліцитних смислів» [6, с. 98-99]. Л.П. Статкевич визначає функціональне навантаження ритуальних мотивів і обґрунтовує наявність цілої низки функцій, які виконують аналізовані інтексти у творі. Зокрема, вона називає структуротвірну (або текстотвірну), смислопороджувальну та мотивну функції, аксіологічну та іронічну функції, апеляційну функцію, сигнально-мнемонічну функцію, функцію генералізації, що передбачає посилення закладеного в інтекстах смислу, культурно-семіотичну функцію, та, нарешті, комунікативну функцію. Вважаємо такий розгалужений перелік функцій ритуальних мотивів і ритуалів, з одного боку, безперечно, ґрунтовним, а з другого - таким, що однаково міг бути задіяним і при аналізі, наприклад, міфологічних та легендарних мотивів. Проте, при подальшому розгляді зазначених мотивів (міфологічних та легендарних) такі функції не згадуються. Одночасно, майже «один до одного» ці функції перераховуються при аналізі «Дантових» мотивів у поетичному доробку Т.С. Еліота [6, с. 168].

Дослідження міфологічних та легендарних мотивів, засобів їх створення та існування, структури міфем та міфологем доводить той факт, що, за твердженням Л.П. Статкевич, поет «переосмислює центральні в системі його поезики теми «смерть-відродження» та «смерть-у-житті» [6, с. 135]. В аналізованих творах, таких як, «Безплідна земля», «Любовна пісня Альфреда Дж. Пруфрока», «Суїні випроставшись» («Sweeney Egect»), «Суїні серед солов'їв» («Sweeney Among the Nightingales»), Т.С. Еліот звертався до архаїчних та літературних текстів, що слугували у даному випадку протекстами для нового авторського прочитання загальновідомих сюжетів та їх інтерпретації. Дослідниця підкреслює, що в основі міфологічних та легендарних мотивів, що сприяють розробці теми «смерть-відродження», є календарний ритуал в інтерпретації Дж. Уестон та Дж. Фрезера. Для розробки теми «смерть-у-житті» основою стають деякі міфи з «Метаморфоз» Овідія та «Сатирикона» Петронія. Ще однією протолегендою виступає легенда про святий Грааль.

Продуктивною, на наш погляд, можна вважати спробу Л.П. Статкевич визначити типи інтеракції, що мають місце при розробці ритуальних мотивів («...одноступеневу: $T^1 \rightarrow T$, де T^1 – це прототекст (сюди відносимо наукові праці з антропології, художні твори та англійський фольклор), а T – інтертекст Еліота» [6, с. 99]), а також міфологічних і легендарних («“текст у тексті”, здебільшого побудований за схемою

$T^1 + T^2 \rightarrow T$, де T^1 – ранній прототекст, T^2 – художнє переосмислення T^1 та T – інтертекст Еліота» [6, с. 135]).

Проте, виникають деякі питання до авторки, які стосуються використання окремих термінів. Так, наприклад, не зовсім зрозумілим з тексту дисертаційної роботи Л.П. Статкевич є поняття «ранній прототекст» і «прототекст», тоді як при характеристиці одноступеневого типу інтеракції та типу «текст у тексті» використовуються практично одно типові протексти. Інколи хотілося б отримати уточнення щодо вживання термінів «інтекст-епіграф» та «інтекст-заголовок», терміни «інтекст» та «інтертекст» іноді прочитуються як синонімічні.

Вагомою для дослідників творчості Т.С. Еліота є частина праці, що присвячена аналізу «Дантових» та «Шекспірових» мотивів. У результаті ретельного вивчення текстів поезії «Любовна пісня», поем «Великопісна середа», «Безплідна земля», «Чотири кватрети» та аналізу похідних з творчості середньовічного митця в цих творах алюзій, ремінісценцій, цитат, парафраз, тощо, авторка приходиться висновку про те, що «поетика, естетика, філософія та теологія Данте були важливою формантою поетичного світосприйняття та ідіостилу Еліота. <...> Важливим є те, що Данте “присутній” у творах Еліота не лише експліцитно, а й імпліцитно» [6, с. 167]. Одним із центральних «Дантових» мотивів Л.П. Статкевич вважає мотив духовного очищення та спокути і наполягає на тому, що завдяки розробці цього мотиву «Еліот поетично відтворив власні почуття та емоції, що супроводжували його на шляху до Бога» [6, с. 168].

«Шекспірові» мотиви дослідниця розглядає також на рівні одноступеневої структури інтертексту: « $T^1 \rightarrow T$, де T^1 – твір Шекспіра, а T – інтертекст Еліота» [6, с. 196]. Спостереження щодо творчого сприйняття спадщини В. Шекспіра дозволяють Л.П. Статкевич робити більш узагальнені висновки про природу творчості письменника ХХ століття: «Шекспірові інтексти є маркерами не лише його творчості як цілісності, а й орієнтирами на ренесансне світосприйняття та мораль» [6, с. 196]. У цілому ж, ми вважаємо роботу Л.П. Статкевич значним кроком в українському еліотознавстві, що доводить оригінальність світобачення й стилю видатного поета, який «зробив інтертекстуальність одним із дієвих способів естетичного сприйняття дійсності, основою побудови художнього світу» [6, с. 196].

Окремий інтерес викликає праця української дослідниці Л.В. Коломієць «Поетичні твори «The Love Song of J. Alfred Prufrock» та «The Waste Land» у перекладах Остапа Тарнавського (у зіставленні з іншими українськими та російськими перекладами)» [2]. У цій ґрунтовній праці авторка не тільки надає аналітичний розгляд українських та російських перекладів творів Т.С. Еліота. Вона здійснює ретельне дослідження тексту «Любовна пісня Альфреда Дж. Пруфрока» («The Love Song of J. Alfred Prufrock») в контексті проблеми пошуків самосвідомості «ліричного суб'єкта» в умовах здійснення ситуації реконструкції особистого мовлення [2, с. 5-36]. Звернемо увагу на актуалізоване в дослідженні принципове прагнення перекладача О. Тарнавського не відходити від сутнісного змісту оригінального тексту Т.С. Еліота. Саме тому його переклад, за думкою Л.В. Коломієць, можна співвіднести з «метафразою» (в класичній термінології Дж. Драйдена), майже художнім підрядником» [Коломієць, с. 20], переклади О. Гриценка та В. Коротича «вписуються в парадигму парафрази, з помірними переробками інтонаційно-сміслового ядра фрази» [2, с. 20], а переклад Я. Пробштейна «має характер імітаційного, зі зміною інтонаційно-сміслових та емоційних акцентів» [2, с. 21]. Схожих з такими спостережень в праці Л.В. Коломієць багато.

Другий розділ наукової праці надає можливість крок за кроком за допомогою різних варіантів перекладу оригінального тексту «Безплідної землі» («The Waste Land») розглянути межі «ліричного суб'єкта», враховуючи перспективний ракурс для трактування творчої особистості письменника безособовість та багатоособовість особистісної природи митця [2, с. 37-66]. Крім суто перекладознавчих спостережень авторка цікавлять важливі інтерпретаційні перспективи трактування еліотівських творів, що свідчать про «зміну ракурсу поетичної візії: про формування доктрини безособовості в руслі модерністської війни з романтично риторикою. Безособовість була точкою опори в подоланні романтичних уявлень про ліричне як вираження індивідуально-особистісного» [2, с. 4].

Однією з провідних праць останнього періоду в українському літературознавстві стало монографічне дослідження Г.В. Чумак «Поет як критик: шляхи та рівні реалізації літературознавчої концепції Т.С. Еліота в його поетичній творчості» [7], що вийшло друком в 2007 році. Як зазначається в анотації до видання книги присвячено дослідженню теоретичного аспекту кореляції літературно-критичної спадщини Т.С. Еліота та його власне поетичної творчості. Г.В. Чумак розглядає органічно існуючу єдність літературно-критичної діяльності митця, відтворення положень літературної теорії в поетичному доробку письменника крізь призму автоінтерпретаційних висловлювань щодо власної творчості. Дослідження здійснюється доволі традиційним для світового еліотознавства шляхом: спочатку характеризується літературно-критична теорія письменника через аналіз провідних творчих концепцій поета-критика безособової поезії, об'єктивного корелята, літературної традиції. Наступним кроком стала наочна демонстрація реалізації теоретичних положень в поетичній творчості письменника. Г.В. Чумак простежує використання митцем поетикальних засобів створення художнього тексту, а саме, за допомогою об'єктивізації образу, колажу, фрагментарності, системи лейтмотивів, ключових слів, рефлексивності, алюзій, ремінісценцій, застосування цитат.

Перший розділ монографії містить матеріал про вивчення теоретичних аспектів літературно-критичної спадщини Т.С. Еліота [7, с. 9-59]. У розділі проаналізовані джерела культурологічної та літературної теорій Т.С. Еліота, перелічені їх основні концепти. Г.В. Чумак окремо розглядає філософські основи теорії

безособової поезії та базові концепти теорії об'єктивного корелята («естетична емоція», «музика поезії», «зорова мова», «нові єдності»). Предметом аналізу стає авторська теорія літературної традиції, розглянутої крізь призму проблеми ідеальної упорядкованості. До того ж, Г.В. Чумак простежує взаємозв'язок змісту положень естетичної програми представників школи «нової критики» в англо-американському літературознавстві та власної еліотівської дискурсивної практики. Г.В. Чумак притримується думки про те, що «найбільш показовим зразком для висвітлення питань автоінтерпретації є творчість англо-американського поета Т.С.Еліота. Саме його літературно-критичні есе про поетів і драматургів <...>, а також теоретичні праці про актуальні проблеми літературно-критичної діяльності <...>, незважаючи на всю їх конкретно-історичність і відповідність обговорюваному об'єктові, все ж, як показує аналіз, є, радше, зразками саморефлексії, ніж самоцінними дослідженнями» [7, с. 159]. Така точка зору зумовила дослідницьку стратегію, згідно якої будь-яке явище художнього творіння Т.С.Еліота необхідно розглядати виключно з позиції автоінтерпретаційної діяльності письменника. Зазначений ракурс, безумовно, має право на існування, але, на нашу думку, деяка категоричність цього твердження заважає виробленню об'єктивної оцінки літературно-критичної спадщини митця.

Привертає також увагу другий розділ монографічного дослідження Г.В. Чумак «Поетична практика Т.С.Еліота у світлі літературної теорії» [7, с. 60-158]. Презентоване автором дослідження розуміння модерністами традиції [7, с. 60-66] та модернового дискурсу безособової поезії Т.С.Еліота [7, с. 85-100] сприяло розгляду етапів реалізації теорії безособового мистецтва в поетичній практиці письменника, а також допомогло визначенню специфіки реалізації теорії об'єктивного корелята в його поетичній практиці. Зазначимо, що вдалою ілюстрацією супроводжується вписування інтертекстуальних проявів в еліотівських поезіях («Безплідна земля», «Чотири квартали») в коло проблематики, пов'язаної з теорією літературної традиції.

Отже, попри те, що спадщина видатного англомовного майстра словесної творчості Томаса Стернза Еліота ґрунтовно вивчається у світовому літературознавстві протягом сторіччя, ще не всі особливості його доробку досліджені певною мірою. У зв'язку з цим наукові розвідки українських еліотознавців набувають ціннісного наповнення. Звичайно, не всі праці вітчизняних літературознавців мають суто оригінальний зміст. Інколи вони містять переспів загальновідомих положень про еліотівські естетичні погляди, проблематику та поетику його творів. Однак, по-перше, вони надають можливості новим поколінням українських читачів наблизитись до творчості письменника, а по-друге, безсумнівно сприяють подальшому глибокому вивченню специфіки творчих пошуків митця.

Джерела та література:

1. Козимирская Т. И. Античность в драматургии Томаса Стернза Элиота : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.04 / Т. И. Козимирская. – Симферополь, 1999. – 175 с. : ил.
2. Коломієць Л. В. Поетичні твори «The Love Song of J. Alfred Prufrock» та «The Waste Land» у перекладах Остапа Тарнавського (у зіставленні з іншими українськими та російськими перекладами) / Л. В. Коломієць. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – 88 с.
3. Павличко С. Поезія Томаса Стернза Еліота / С. Павличко // Томас Стернз Еліот. Вибране. – К. : Дніпро, 1990. – С. 3-25.
4. Павличко С. Зарубіжна література. Дослідження та критичні статті / С. Павличко. – К. : Основи, 2001. – 431 с.
5. Павличко С. Д. Лабіринти Томаса Стернза Еліота / С. Д. Павличко // Зарубіжна література. – 1999. – № 16 (128). – С. 3-6.
6. Статкевич Л. П. Форми і функції інтертекстуальності в поезії Томаса Стернза Еліота : дис. ... канд. філол. наук / Л. П. Статкевич. – Кам'янець-Подільський, 2007. – 214 с.
7. Чумак Г. В. Поет як критик: шляхи та рівні реалізації літературознавчої концепції Т. С. Еліота в його поетичній творчості : монографія / Г. В. Чумак. – Тернопіль : Медобори, 2007. – 192 с.